

On the question of the establishment and development of languages education in Canada (XVII – the beginning of XXI century)

Valeriia V. Ustymenko^[0000–0002–4492–1587] and
Vita A. Hamaniuk^[0000–0002–3522–7673]

Kryvyi Rih State Pedagogical University,
54 Gagarin Ave., Kryvyi Rih, 50086, Ukraine
francheskaaa07@gmail.com, vitana65@gmail.com
<https://kdpu.edu.ua/personal/francheskaaa.html>,
<https://kdpu.edu.ua/personal/vagamanuk.html>

Abstract. The article is devoted to the study of the theoretical and organizational foundations of language teaching in the Canadian education system in the context of globalization processes and multilingual society. The work presents a retrospective analysis of the formation and development of language teaching in the Canadian education system from the beginning of organized education to the beginning of the 21st century, highlights certain issues of state regulation in the field of language education in Canada. The socio-political context of the development of multilingualism in Canada is analyzed and the stages of formation and development of a multilingual society are determined. The work reveals the peculiarities of the organization of L1, L2 and FL learning at various levels of the Canadian education system. The conceptual ideas of language learning in Canadian pedagogical research are defined; the specifics of language training of citizens in the Canadian education system, taking into account the bilingual nature of society, are identified; the newest methods and trends in development of language education in Canada are reviewed. On the basis of a comparison of the language training practice in Ukraine and Canada, certain elements of the positive Canadian experience have been identified, which are expedient to use in the national education system in the conditions of the creation of the European context of language education.

Keywords: education · language training · multilingualism · bilingualism · multicultural education · development trends · education system · organization of training

1 Вступ

Політичні й суспільні зміни, які відбуваються в сучасному світі, з притаманними йому інтеграцією та глобалізацією, як усесвітньою багаторівневою мережею найрізноманітніших зв'язків і високим рівнем розвитку технічних

засобів комунікації, зумовлюють необхідність підвищення рівня мовної підготовки громадян засобом поглиблення знань рідної мови, збільшення кількості мов, якими здатні спілкуватися громадяни, а також іноземних мов, пропонованих для вивчення в системі освіти.

Знання однієї або навіть кількох іноземних мов є нині ключовою кваліфікаційною ознакою, тому питома вага мовної підготовки громадян на всіх рівнях системи освіти суттєво збільшується, в тому числі й у змісті шкільної освіти. За таких умов актуалізуються вимоги суспільства до виховання полікультурної особистості, що задекларовано в нормативно-правових документах, як-от: Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) [6], Національна доктрина розвитку освіти України [30], Закон України “Про ратифікацію Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин” [45], Концепція державної мовної політики [31], Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [16], Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [32], Закон України “Про забезпечення функціонування української мови як державної” [48].

Сучасна ситуація, позначена активним вивченням іноземних мов, вимагає перегляду, переосмислення та якісного оновлення всіх ланок системи мовної підготовки: від дошкільної до вищої й післядипломної освіти як значущим компонентом освіти кожної людини. З огляду на це актуальною нині є відповідність чинної вітчизняної системи мовної освіти сучасним вимогам.

Прагнення України до входження до загальноєвропейського освітнього простору потребує перегляду підходів до навчання рідної та іноземних мов. Уведення на рівні шкільної освіти другої іноземної мови детермінувало потребу вивчення досвіду навчання мов у зарубіжних країнах з метою удосконалення системи іншомовної підготовки на рівні організації навчання, змісту освіти й уніфікації оцінювання іншомовних знань. Особливо важливою у визначенні стратегії розвитку освіти є потреба у збереженні й примноженні національних здобутків, оптимальне поєднання інноваційних ідей і досягнень вітчизняної та світової педагогічної думки.

Увага до системи мовної підготовки (як інституційної, так і позаінституційної) в системі освіти Канади пояснюється її статусом як однієї з високорозвинених країн світу з якісними показниками в галузі освіти, а також схожістю структури суспільства цієї країни зі структурою суспільства України. Як і в Україні, суспільство Канади через специфіку історичного розвитку країни є двомовним. Відмінними ознаками між двома країнами є: чинний статус державних (англійської і французької) мов у Канаді, статус української як єдиної державної мови в Україні (попри двомовність суспільства (українська і російська), локальне пріоритетне використання російської мови у східних, української – у західних регіонах України).

2 Огляд літератури та постановка завдання

Опрацювання проблеми багатомовності відображено в наукових працях провідних лінгвістів і педагогів різних країн. Серед пострадянських науковців

питання сутності, особливостей реалізації в освітній галузі білінгвізму та багатомовності ґрунтовно висвітлювали Е. Анафієва [7], В. Гаманюк [21], О. Першукова [29], М. Тадеєва [39], О. Яковлева [49] та ін. У зарубіжному науковому просторі до розгляду змістових аспектів явища багатомовності долучилися К.-Р. Бауш (K.-R. Bausch) [12], П. Дафф (P. Duff) [18], Т. Скутнаб-Кангас (T. Skutnabb-Kangas) [36]. Педагогічні основи багатомовної освіти закладено в працях таких зарубіжних дослідників, як: Х. Баєтенс Бердсмора (H. Baetens Beardsmore) [10], Дж. Каммінза (J. Cummins) [17], Т. Скутнабб-Кангас (T. Skutnabb-Kangas) [36].

У наукових працях О. Барабаш [11], О. Безлюдної [13], М. Бусько [15], Н. Мукан [27], Н. Пиж [33], О. Свиридюк [38], О. Слоньовської [37], Ю. Шийки [34], В. Устименко [44] розглядаються етапи становлення й чинники розвитку освітньої системи Канади, а також деякі аспекти організації й упровадження полікультурного навчання: до нагального розв'язання проблеми неперервної освіти й освіти дорослих у Канаді апелювали О. Барабаш [11] і М. Бусько [13]; питання професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов вивчали Н. Мукан [27] і Н. Пиж [33]; полікультурна освіта як у середніх, так і у вищих навчальних закладах освіти Канади перебувала в полі посиленої уваги О. Свиридюк [38] та О. Слоньовської [37]; розвиток двомовного навчання в середніх навчальних закладах Канади досліджувала Ю. Шийка [34].

Вагомий внесок у питання розвитку імерсійної освіти у Канаді зробили М. Гуардадо (M. Guardado) [20], Дж. Каммінз (J. Cummins) [17], Ш. Лепкін (S. Lapkin) [23, 24]. У роботах дослідників розглядаються цілі й завдання багатомовної освіти в Канаді, пропонуються адекватні сучасним потребам форми й методи мовної підготовки громадян.

Історичні аспекти мовної освіти Канади вивчали: П. Аксельрод (P. Axelrod) [8], М. Майє (M. Mahe) [25], Б. Маккей (B. MacKay) [35], Ч. Сіссонс (C. Sissons) [35], У. Тетлі (W. Tetley) [40], С. Тревітік (S. Trevithick) [42], Ю. Шийка [34]. Значне місце в системі мовної освіти Канади посідає навчання мов дітей корінних народів. Вагомими працями в цій царині є дослідження Н. Бебі (N. Babae) [9], Дж. Лаберкейна (G. Labercane) [22], М.-В. Фірман (M. W. Firman) [35]. Питання розвитку системи освіти у Канаді та мовної підготовки мігрантів висвітлено відповідно у працях [26] та [41].

Вивчення вітчизняних науково-педагогічних праць і досліджень, у яких розглядаються освітні системи зарубіжних країн, показало, що проблема мовної підготовки в системі освіти Канади на тлі сучасних глобалізаційних процесів не набула ознак завершеного й докладного розгляду: не узагальнено теоретичні та практичні засади мовної підготовки в системі освіти Канади; на рівні дисертаційних досліджень не відображено процес становлення та розвитку системи мовної освіти Канади в історичній ретроспективі; не є виокремленими релевантні для українського освітнього контексту елементи позитивного досвіду мовної підготовки громадян у системі освіти Канади.

Мета статті – проаналізувати особливості розвитку та сучасний стан мовної підготовки в системі освіти Канади в умовах багатомовності, визначити позитивні практики мовної підготовки Канади задля їх імплементації у вітчизняній системі освіти.

3 Результати дослідження

3.1 Мовна освіта Канади в історичній ретроспективі

Дослідження здійснювалося на основі ґрунтовної джерельної бази, яка включала праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, серед яких найбільш значущими є:

- в питаннях багатомовності і білінгвізму праці П. Даффа (P. Duff) [18], Т. Скутнабб-Кангас (T. Skutnabb-Kangas) [40], О. Першукової [29], М. Тадеєвої [43];
- в питаннях розвитку сучасної іншомовної освіти праці В. Гаманюк [21], Ш. Ітон (S. Eaton), О. Першукової [29];
- в питаннях мовної освіти в Канаді праці Дж. Андерсона (J. Anderson), Н. Бебі (N. Babaee) [9], Б. Бернабі (B. Burnaby) [14], Ш. Ітон (S. Eaton) [19], Дж. Каммінза (J. Cummins) [17], Ш. Лепкін (S. Lapkin) [23], Ю. Шийки [34].

Задля розуміння сучасних процесів, що відбуваються у системі мовної освіти Канади, надважливим є усвідомлення особливостей розвитку системи освіти країни та її мовної політики в історичній ретроспективі, аналіз теоретичних та історико-педагогічних аспектів розвитку мовної освіти. У контексті історичної складової загальну динаміку становлення та розвитку системи мовної підготовки в Канаді за результатами аналізу джерел можна представити так.

Зародження організованого навчання мов датується XVII–XVIII ст. В цей період увага зосереджується на інтеграції аборигенного населення Канади до європейського суспільства та створенні перших англomовних або франкомовних шкіл-пансіонів. У період з кінця XVIII і до початку XIX ст. особливу увагу в Канаді приділяли створенню й розвитку англomовних шкіл, що, на нашу думку, зумовило подальше домінування англійської мови в країні протягом означеного періоду донині [25].

На початку XIX ст. у Канаді було ініційовано створення багатомовної системи освіти, а саме – заснування білінгвальних шкіл, що відповідало потребі навчання дітей іммігрантів першої хвилі. Серед перших двомовних шкіл набули поширення німецькі й українські школи, водночас необхідно зазначити, що через недостатню кваліфікованість учителів і відсутність методичних матеріалів рівень підготовки у двомовних школах був доволі низьким [35].

Новий період розвитку мовної освіти у Канаді позначений підписанням у 1969 р. Закону про офіційні мови (“Official Languages Act”) [2], що закріпив

рівні права за англійською та французькою мовами як на державному рівні, так і в системі освіти. Закон про офіційні мови сприяв розвитку сучасної багатомовної освіти в Канаді й подальшому розширенню мовної пропозиції для громадян в освітній системі.

Відповідно до цього формувалася і нормативно-правова база мовної освіти. Варто відмітити, що процеси в освіті і прийняття документів, що регулювали освітню сферу в цілому і мовну освіту зокрема, були і залишаються взаємозалежними: потреби практики спонукали до реформ, що виливалися у подальшому у розробку нормативно-правових актів, які закріплювали новації в освіті, надаючи їм обов'язкового характеру. Ключовими документами, які дозволяють простежити динаміку змін у мовній та освітній політиці Канади, є: “British North America Act, 1867” (Закон про Британську Північну Америку [1]); “Official Languages Act” (Закон про офіційні мови [2]); “Indian Control of Indian Education” (Індійський контроль індійської освіти [28]); “Charter of the French Language” (Хартія французької мови [3]); “Canadian Charter of Rights and Freedoms” (Канадська хартія прав і свобод [4]). У свою чергу важливими нормативно-правовими документами у сфері мовної політики та мовної освіти для України є: Закони України “Про освіту” [47], “Про вищу освіту” [46], “Про ратифікацію Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин” [45].

Більш глибокий аналіз історичних подій, а, відповідно, і змін у ставленні до мов, перегляду підходів до мовної підготовки і нормативно-правового забезпечення мовної освіти Канади дозволяють виокремити чотири періоди в певних хронологічних межах та схарактеризувати їх:

- 1) *період зародження організованого навчання* (XVII – середина XVIII ст.) розпочинається з 1608 р. проголошенням канадських територій французькою колонією й характеризується асиміляцією корінного населення в цивілізоване європейське суспільство шляхом запровадження доволі радикальної мовної політики й системи шкільних пансіонів для дітей корінного населення;
- 2) *період англізації освітньої системи* (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.) починається з 1744 р. заснуванням першої англійської школи на о. Ньюфаундленд і характеризується спробою британців англізувати населення та витіснити з ужитку французьку мову, подальшого її нівелювання на державному рівні шляхом сприяння розвитку англomовних шкіл;
- 3) *період утравдження білінгвального навчання* (середина XIX – середина XX ст.) розпочинається першою хвилею масової міграції й характеризується створенням двомовних шкіл (французьких, німецьких, українських і польських);
- 4) *період розширення мовної пропозиції* (починаючи з 1969 р. і до сьогодні) розпочинається з прийняття Закону про офіційні мови Канади “Official Languages Act” [2] й характеризується встановленням офіційної двомовності в Канаді, спробами розширити мовний репертуар канадців і зберегти етнічні мови населення країни [14, 25, 34, 35].

3.2 Основні терміни та поняття мовної освіти в контексті Канади

Іншим важливим кроком, що дозволяє зрозуміти логіку процесів у мовній освіті Канади особливо на сучасному етапі її розвитку, є уточнення понятійного апарату дослідження, конкретизація загальновживаних термінів мовної освіти в контексті Канади, її особливого мовного ландшафту, що склався через низку специфічних перепитів історичного розвитку країни. Такими поняттями є передусім “багатомовність”, “білінгвізм”, “рідна мова”, “друга мова” та “іноземна мова”.

Аналіз й узагальнення змісту означених понять у вітчизняній та світовій педагогічній і лінгводидактичній думці дозволили уточнити їх сутність. Отже, у загальноприйнятному сенсі:

- *рідна мова* – це мова, яку людина засвоює природним шляхом першою в дитинстві для повсякденного спілкування в родинному колі (зазвичай перша мова є мовою національної приналежності людини);
- *друга мова* – це мова, яку людина засвоює після першої мови або природним шляхом під час спілкування, або штучно й контролювано для інтеграції до суспільства тієї країни, де людина перебуває;
- *іноземна мова* – це мова, яку людина засвоює штучно після рідної і / або другої мови і використовує для спілкування з іноземцями, в тому числі під час перебування в інших країнах та в інших комунікативних ситуаціях.

Зважаючи на чинність двох офіційних мов у Канаді (англійської та французької), а також мов корінного населення, вважаємо за доцільне розглядати поняття “рідна мова”, “друга мова” й “іноземна мова” відносно окремих мовних спільнот Канади:

- для англomовного населення вважаємо англійську рідною мовою, французьку – другою мовою, будь-яку іншу мову – іноземною;
- для франкомовного населення вважаємо французьку мову рідною, англійську – другою мовою, будь-яку іншу мову – іноземною;
- для корінного населення вважаємо рідною мову походження, англійську або французьку – другою мовою (за порядком засвоєння), будь-яку іншу мову – іноземною;
- для іммігрантів першого покоління вважаємо рідною мову походження, англійську або французьку – другою мовою (за порядком засвоєння), будь-яку іншу мову – іноземною [44].

Поняттями, що активно використовуються у науковому дискурсі по відношенню до Канади є також “білінгвізм” (здатність людини навіперемінно використовувати дві мови); “багатомовність” (здатність людини навіперемінно використовувати три і більше мов); “імерсійна освіта” (така організація навчального процесу, коли навчання повністю здійснюється нерідною для учнів мовою) [17, 49].

Функціональність двох державних мов характеризує суспільство Канади як двомовне, але виходячи зі статистичних даних перепису населення,

можемо стверджувати, що суспільство Канади є багатомовним [26]. Така мовна ситуація, безумовно, має переваги в економічній, соціальній, освітній, міжкультурній, особистій сфері суспільного життя. Політика мовного дуалізму і визнання прав корінних народів на розвиток і підтримку власних культур і мов призвели до того, що Канада стала першою країною у світі, яка визнала культурний плюралізм в якості своєї офіційної політики.

У ході дослідження було з'ясовано, що населення Канади поділяється на англоканадців, рідною мовою яких є англійська; франко-канадців, рідною мовою яких є французька; алофонів, рідною мовою яких є будь-яка інша мова. Багатомовність у країні природна, детермінована низкою історичних і суспільно-політичних причин, які відображено нами під час аналізу викремлених етапів розвитку багатомовного суспільства:

- 1) етап освоєння й розподілу канадських земель (XVII–XVIII ст.) розпочинається з 1605 р. заснуванням першого французького поселення на канадських територіях і триває до підписання Паризького договору 1763 р., який зосередив усю політичну владу в руках англоканадського суспільства;
- 2) етап боротьби за функціонування французької мови (XVIII ст. – перша половина XX ст.) характеризується спробами розв'язати проблеми, пов'язані з використанням англійської мови в державних інституціях й освіті, а французької – на побутовому рівні;
- 3) етап встановлення офіційної двомовності в Канаді (друга половина XX ст.) розпочинається у 1960-х рр. упровадженням державної політики білінгвізму і передбачає прийняття ряду законів (“Official Languages Act” [2], “Charter of the French Language” [3], “Canadian Multiculturalism Act” [5]), що гарантують рівні права англomовним і франкомовним жителям Канади;
- 4) етап глобалізації та міграції (кінець XX ст. – початок XXI ст.) характеризується розширенням мовного репертуару в суспільстві й освіті, що сприяє упровадженню моделі мультикультуралізму в сучасній Канаді [44].

3.3 Мовна підготовка Канади на рівні концепцій та програм (іншо)мовного навчання

Багатомовність суспільства, міграційні й інтеграційні процеси, глобалізація позначилися на підходах до мовної підготовки громадян Канади, сформувавши певні вимоги до неї, що призвело до появи нових, прогресивних концепцій мовної освіти й новітніх методик навчання іноземних мов.

У Канаді в умовах багатомовності поняття “мовна підготовка” поєднує навчання рідної, другої, іноземної мови й мови походження й забезпечує громадянам широку пропозицію із запропонованих для вивчення мов. Це породжує вибір певних концепцій навчання мов, а саме: концепції раннього навчання мов, білінгвального навчання, імерсійного навчання, предметно-мовного інтегрованого навчання. Перераховані концепції мають на меті створення цілком компетентного білінгва, який використовує другу / іноземну

мову не лише як засіб комунікації, а й як інструмент вивчення наук. Кожна з окреслених концепцій може використовуватись у класах, які складаються з представників різних культурних і мовних груп, що дозволяє розв'язати проблему подолання мовного бар'єру в реальній комунікації.

Проаналізувавши значну кількість світових концепцій мовної підготовки [17, 29, 36], встановлено, що найбільш ефективними концепціями засвоєння двох і більше мов є багатомовне й білінгвальне навчання. Оскільки саме білінгвальне навчання є шляхом до реалізації концептуальних засад багатомовності, було проаналізовано зміст основних двомовних програм, що представлені в канадській системі мовної освіти:

1. Імерсійні програми (французькі, німецькі, китайські, іспанські, українські) є найпоширенішими у Канаді та передбачають навчання учнів нерідною для них мовою з тривалим зануренням в іншомовне середовище;
2. Програми англійської мови як другої (ESL) в Канаді часто пропонуються мовцям, для яких вона не є рідною. Такі програми рекомендовані міністерством освіти і превалюють в сучасній освітній практиці, оскільки англійська є державною мовою в Канаді, отже, є мовою соціалізації;
3. Програми предметно-мовного інтегрованого навчання (Content-Language Integrated Learning) пропонуються на етапах середньої та вищої освіти для вивчення немовних предметів іноземною мовою. Ці програми довели свою ефективність у канадському освітньому просторі, тому впроваджуються в освітні системи інших країн світу.

Популярною є концепція раннього навчання мов, яка реалізується на етапі дошкільної освіти шляхом використання програм інтегрованого навчання рідної мови; на етапі шкільної освіти – через організацію навчання двох офіційних мов (англійської й французької); шляхом послугоування навчальними програмами “занурення” (модель програми англійської мови як другої) на етапах дошкільної, початкової й середньої освіти.

Французькі, німецькі, китайські, іспанські, українські й польські програми на етапах дошкільної, початкової, середньої, вищої освіти сприяють реалізації концепції білінгвального й імерсійного навчання, поширенню білінгвізму, а також подальшому упровадженню політики мультикультуралізму.

Динамічні зміни, які відбуваються у всіх сферах сучасного життя, потребують новітніх освітніх стратегій, спрямованих на розвиток особливих компетенцій: креативності й інноваційності (уміння ризикувати, бути ініціативними і мотивованими); критичного мислення (готовність сприймати нову інформацію, уміння робити власні висновки); комп'ютерної грамотності (уміння доцільно використовувати можливості, які надають сучасні технології); характеру (виховання так званих “громадян світу”, вміння взаємодіяти з представниками інших національностей, демонструючи етичне ставлення до їхнього оточення).

Потреба у вихованні у полікультурному й багатомовному суспільстві покоління “громадян світу”, які за допомогою навичок володіння кількома мовами, толерантності й широкого світогляду гармонійно долучатимуться до

глобалізаційного багатомовного суспільства, спонукає шукати шляхи задоволення цих потреб саме через систему освіти, через мовну підготовку, насамперед навчання другої та іноземних мов, які є ключем до культур.

У ході дослідження виокремлено такі тенденції в подальшій практиці викладання другої / іноземної мови: зміна мети в навчанні мови (метою навчання мовам має стати підготовка компетентного багатомовця; формування мовної особистості, яка фокусується на другій / іноземній мові не лише як на засобі комунікації, але й як на інструментові пізнання); переосмислення змісту освітньої діяльності вчителя (якість і ефективність роботи вчителя має визначатися його лінгвістичною, педагогічною й міжкультурною компетенцією); організація й упровадження електронного навчання; запровадження стратегічного навчання (фокусується на свідомому засвоєнні мов, перенесенні мовних знань і навчальних умінь). Особливістю навчання другої мови у провінціях Канади є те, що більшість державних закладів освіти пропонує не єдину програму з вивчення другої мови, а щонайменше три програми, які повною мірою відповідають освітнім потребам учнів: основна програма з французької мови ("Core French"); інтенсивна програма з французької мови ("Intensive French"); іммерсійна французька програма ("French Immersion"); англійська мова як друга ("ESL"); англійська мова як додаткова ("EAL"); англійська мова для академічних цілей ("EAP"). Другу мову вивчають як громадяни, які народилися і живуть у Канаді, так і іммігранти, які мають обмежені знання англійської / французької мови, тож програми вивчення другої мови (ESL/FSL) відіграють важливу роль в успішній інтеграції нових канадських громадян [18].

На динамічний розвиток багатомовної освіти в Канаді вказують не лише освітні стратегії, спрямовані на вивчення двох державних мов, а й лінгвістичні програми вивчення мови своєї культурної спадщини (в Альберті, Саскачевані, Манітобі) та інших мов світу (у середніх школах Онтаріо мовна пропозиція сягає близько 40 мов).

3.4 Організація навчання мов у системі освіти Канади й позитивні практики для вітчизняної мовної освіти

Реалізація концептуальних засад мовної підготовки відбувається на різних ланках освітньої системи Канади, яка теж виявляє певні відмінності, що позначаються на загальній системі мовної підготовки. Остання охоплює як державні, так і приватні заклади освіти з широкою мовною пропозицією (дитячі садки, школи, коледжі, університети, мовні школи для дорослих). Державні уряди Канади зацікавлені в розвитку мовної освіти в країні, що послідовно відтворюється під час проведення наукових досліджень з окресленої проблеми, ініційованих Міністерствами освіти провінцій і територій, а також у виділенні значних фінансових коштів для потреб закладів мовної підготовки. Програми, що пропонуються для вивчення другої та іноземної мови мають достатню кількість пропозицій, різняться за територіальними ознаками, рівнем підготовки учнів і метою засвоєння мови.

У канадській системі мовної освіти орієнтиром під час вивчення мов слугує комунікативний аспект. При цьому застосовуються як традиційні методи навчання, так і сучасні. Комунікативна методика, яка спрямована на можливість спілкування й занурення учня в мовний процес, широко застосовується в освітніх закладах не лише Канади, а й США, Австралії, європейських країн, особливо тих, де мігрантам доводиться у стислий термін інтегруватися до суспільства. Особлива увага приділяється використанню новітніх інформаційних технологій, значне місце серед яких посідають мобільні додатки та програми, розроблені для планшетів з метою допомоги у вивченні мови. Канадський досвід засвідчує, що учні активізуються на заняттях, виявляють більший інтерес до участі в навчальному процесі, коли пропонується виконання завдань за підтримки електронних засобів навчання.

Прогнози науковців надають підстави стверджувати, що наступні два десятиліття позначатимуться новою хвилею міграції для Канади, що, безперечно, вплине на розвиток мовної освіти і спонукатиме громадян до оволодіння більше ніж двома мовами. Для системи мовної освіти ці процеси можуть означати виникнення необхідності: 1) створення і виховання не білінгва, а багатомовця вже на початковому етапі освіти; 2) забезпечення всіх ланок освіти багатомовними кваліфікованими кадрами; 3) оновлення освітніх стратегій, що будуть спрямовані на розвиток предметних компетенцій учнів засобом іншомовного навчання. Розуміння переваг вивчення другої мови разом з очікуванням нової хвилі вивчення мов (як другої, так і іноземних), дає змогу наголошувати на актуальності новітніх тенденцій у навчанні мов та розвитку особистості в цілому [19].

Зважаючи на те, що на мовну підготовку в Канаді здійснює вплив низка чинників, серед яких: державна політика мультикультуралізму, офіційна двомовність у країні, політика збереження мов і культур корінного населення, економічні зв'язки, глобалізаційні та інтеграційні процеси, що відбуваються у всьому світі, потужні міграційні процеси, зрозуміло, що кардинально змінюються також і завдання, що постають перед мовною освітою громадян за таких умов. До основних завдань освіти належать передусім ті, які спрямовані на формування особистості, здатної до ефективної діяльності на міжнародному ринку праці; спілкування в умовах полікультурного суспільства; участі у міжнародній навчальній і дослідницькій діяльності; розв'язання проблем міжнародного характеру на основі принципів толерантності і спроможності виступати захисником миру і стабільності.

Вивчення зарубіжного досвіду неодмінно спонукає до аналізу вітчизняної системи освіти, її здатності адекватно і оперативно реагувати на виклики сьогодення. Українська система мовної освіти упродовж останніх декількох років позначена тенденцією впровадження багатомовної освіти за європейськими стандартами "рідна мова + дві іноземні". Водночас серед проблем багатомовної освіти в Україні констатуємо цілу низку проблем, котрі потребують розв'язання. Серед них: відсутність достатньої кількості якісних навчальних програм, належно розроблених навчально-методичних матеріалів і методик послідовного викладання кількох мов; брак систематичної

професійної підготовки й підвищення кваліфікації вчителів; обмежена кількість тем у навчальних програмах; нерегульованість механізмів отримання вищої педагогічної освіти представниками національних меншин.

Реалії сучасного світу вимагають від української системи освіти на тлі інтеграції до європейського і світового освітнього простору, внесення відповідних змін у функціонування вітчизняної системи мовної освіти. Запровадження на державному рівні у 2012–2013 н. р. обов'язкового вивчення двох іноземних мов у середній освіті не дало очікуваних результатів і викликало незадоволення батьків рівнем підготовки учнів з другої іноземної мови. Така ситуація склалась через відсутність достатньої кількості навчальних і методичних матеріалів та нестачу кваліфікованих педагогічних кадрів з другої іноземної мови. До моменту відкритої агресії Росії значна кількість державних й альтернативних приватних закладів середньої освіти намагалися розв'язати окреслену проблему самостійно, пропонуючи для вивчення російську мову як другу іноземну. Такий підхід є помилковим з двох причин. Перша — суто політична. Російська сьогодні — це мова окупанта. Друга має соціальний підтекст, адже для певної кількості українців східних і центральних регіонів через низку історичних причин російська є другою мовою, тобто мовою соціалізації, засобом спілкування на побутовому рівні, тож, обираючи російську мову в навчальному процесі як другу іноземну, учні втрачають можливість вивчення дійсно другої іноземної мови, а це гальмує вітчизняну систему освіти на шляху до розвитку багатомовного суспільства.

4 Висновки

Ретроспективний аналіз становлення та розвитку мовної освіти Канади від початку організованого навчання мов у XVII ст. до початку XXI ст. у історичному, суспільно-політичному, освітньому і науково-методичному вимірах дозволяє зробити певні висновки і узагальнення. Розвиток мовної освіти відбувався у повній залежності від історичних і суспільно-політичних умов, економічного стану й демографічних процесів у Канаді. Саме ці чинники здійснювали вплив на формування загальних підходів до організації мовної підготовки громадян і спонукали до розробки релевантних концепцій і методик навчання рідної, другої та іноземних мов, здатних задовольнити потреби практики. Очевидно, що суспільний контекст, передусім багатомовний через різні причини склад населення Канади, у різні періоди історії змушував реагувати на виклики, інакше розставляти пріоритети у мовній підготовці, розширювати мовну пропозицію у закладах освіти, міняти нормативно-правову базу задля врегулювання мовного питання. Саме тому помітні певні кореляції між виокремленими періодами у розвитку системи мовної підготовки Канади (I — період зародження організованого навчання (XVII — середина XVIII ст.); II — період англізації освітньої системи (друга половина XVIII — перша половина XIX ст.); III — період упровадження білінгвального навчання (середина XIX — середина XX ст.); IV — період розширення мовної пропозиції (починаючи з 1969 р. і до сьогодення)) та етапами розвитку ба-

гатованого суспільства: I – етап освоєння й розподілу канадських земель (XVII–XVIII ст.); II – етап боротьби за функціонування французької мови (XVIII ст. – перша половина XX ст.); III – етап встановлення офіційної двомовності в Канаді (друга половина XX ст.); IV – етап глобалізації та міграції (кінець XX ст. – початок XXI ст.) [44].

Беручи до уваги особливості етнічного складу населення Канади є певні особливості у використанні термінів мовної освіти до різних мов. Так, рідною мовою в окремих регіонах є французька, або англійська, або мова корінного населення, а для мігрантів першого покоління їхня мова походження. Друга мова – мова соціалізації, яка забезпечує спілкування у офіційно двомовній країні. Нею є або французька, або англійська, в залежності від регіону і незалежно від рідної мови або мови походження. Іноземною є будь-яка третя і подальша мова.

У відповідності до особливостей мовної ситуації в Канаді побудована і система мовної освіти, яка має певні традиції, проте, досить гнучка і здатна реагувати на виклики часу й швидко задовольняти актуальні потреби у знаннях мов. Задля цього в освіті використовуються різні методики і програми, серед яких імерсійні програми, програми предметно-мовного інтегрованого навчання, програми навчання французької, англійської для різних потреб, програми підтримки мов походження, програми раннього навчання іноземних мов тощо. Держава створює сприятливі умови для надання послуг у сфері мовної підготовки на всіх освітніх рівнях аж до освіти дорослих як у державних закладах освіти, так і у приватних.

Серед позитивних ідей і практик канадського досвіду організації мовної підготовки, які могли б бути корисними для української системи мовної освіти, варто назвати передусім такі: створення національної та регіональної стратегій вивчення мов; упровадження раннього навчання іноземних мов; різних форм білінгвального навчання, застосування іноземної мови як засобу навчання; формування сучасної системи безперервної мовної освіти шляхом створення безкоштовних курсів і програм з іноземних мов для професійного спілкування для громадян, які мають потребу вивчати ту чи іншу іноземну мову для професійного розвитку; удосконалення змісту мовної й іншомовної освіти у вищих навчальних закладах, особливо підготовки вчителів для роботи за новими методиками з різними цільовими групами; популяризація мов і розширення мовної пропозиції передусім у системі загальної освіти, адже в Україні з неї та вищої нефілологічної фактично витіснені майже усі мови, окрім англійської; упровадження у практику проведення факультативних занять із вивчення другої мови і автохтонної культури для дітей, які належать до національних меншин, але таких, що засвоїли українську мову як першу; активізація просвітницької діяльності, спрямованої на загальне підвищення культури населення, збереження національних особливостей.

Звісно, висловлені у статті ідеї і узагальнення не претендують на вичерпність. Відкритими є питання методики багатомовного навчання, соціокультурних аспектів навчання мов, удосконалення нормативно-правового

й науково-методичного забезпечення, підготовки і підвищення кваліфікації вчителів для роботи в умовах багатомовного навчання тощо.

References

- [1] The Constitution Act, 1867, 30 & 31 Vict, c 3 (1867), URL <https://www.canlii.org/en/ca/laws/stat/30---31-vict-c-3/97547/30---31-vict-c-3.html>
- [2] Official Languages Act (1969) (1969), URL <https://www.uottawa.ca/clmc/official-languages-act-1969>
- [3] Charter of the French Language (1977), URL <https://www.legisquebec.gouv.qc.ca/en/document/cs/C-11>
- [4] Canadian Charter of Rights and Freedoms (1982), URL <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const/page-12.html>
- [5] Canadian Multiculturalism Act (1985), URL <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-18.7/page-1.html>
- [6] Pro Kontseptsiiu zahalnoi serednoi osvity (12-richna shkola) (2001), URL https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01#Text
- [7] Anafiieva, E.: Problemy dvomovnosti i bahatomovnosti v umovakh novoi movnoi sytuatsii. Naukovi zapysky [Kirovohrads'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Ser. : Filolohichni nauky **89**(2), 135–139 (2010), URL [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2010_89\(2\)_33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2010_89(2)_33)
- [8] Axelrod, P.: Beyond the Progressive Education Debate: A Profile of Toronto Schooling in the 1950s. *Historical Studies in Education / Revue d'histoire de l'éducation* **17**(2) (Oct 2005), <https://doi.org/10.32316/hse/rhe.v17i2.77>, URL https://historicalstudiesineducation.ca/index.php/edu_hse-rhe/article/view/77
- [9] Babaee, N.: Heritage language maintenance and loss in an Iranian community in Canada: successes and challenges. Ph.D. thesis, University of Manitoba, Winnipeg (2014), URL <https://mspace.lib.umanitoba.ca/handle/1993/23502>
- [10] Baetens Beardsmore, H.: European models of bilingual education: Practice, theory and development. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* **14**(1-2), 103–120 (1993), <https://doi.org/10.1080/01434632.1993.9994523>
- [11] Barabash, O.: Specific features of lifelong education organization in Canada. *Comparative Professional Pedagogy* **2**(1), 40–45 (2012), URL <https://angl.khnu.km.ua/fs/5/1/2011-2022.zip>
- [12] Bausch, K.R.: Zwei- und Mehrsprachigkeit: Überblick. In: Bausch, K.R., Christ, H., Krumm, H.J. (eds.) *Handbuch Fremdsprachenunterricht*, pp. 439–444, A. Francke Verlag, Tübingen und Basel, 4 edn. (2007)
- [13] Bezliudna, V., Svyrydiuk, O.: Canadian experience of second language teacher training. *Problems of Modern Teacher Training* (21), 6–12 (Feb 2020), <https://doi.org/10.31499/2307-4914.21.2020.205372>, URL <http://psv.udpu.edu.ua/article/view/205372>

- [14] Burnaby, B.: Language Policy and Education in Canada. In: Wodak, R., Corson, D. (eds.) *Encyclopedia of Language and Education: Language Policy and Political Issues in Education*, *Encyclopedia of Language and Education*, vol. 1, pp. 149–158, Springer Netherlands, Dordrecht (1997), ISBN 978-94-011-4538-1, https://doi.org/10.1007/978-94-011-4538-1_14
- [15] Busko, M.B.: The organization of immigrants' learning in the system of adult education of Canada. The thesis for the scientific degree of a Candidate of Pedagogical Sciences in the specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics, Zhytomyr State Ivan Franko University, Zhytomyr (2014), URL <http://eprints.zu.edu.ua/12453/>
- [16] Cabinet of Ministers of Ukraine: Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity (2011), URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF?#Text>
- [17] Cummins, J.: Immersion education for the millennium: What we have learned from 30 years of research on second language immersion? In: Childs, M.R., Bostwick, R.M. (eds.) *Learning Through Two Languages: Research and Practice*. Second Katoh Gakuen International Symposium on Immersion and Bilingual Education, pp. 34–47, Katoh Gakuen, Japan (1998), URL <https://www.researchgate.net/publication/255638397>
- [18] Duff, P.A.: Multilingualism in Canadian schools: Myths, realities and possibilities. *Canadian Journal of Applied Linguistics* **10**(2), 149–163 (Oct 2007), URL <https://journals.lib.unb.ca/index.php/CJAL/article/view/19739>
- [19] Eaton, S.E.: *Global Trends in Language Learning in the Twenty-first Century*. Onate Press, Calgary (2010), URL <http://hdl.handle.net/1880/51934>
- [20] Guardado, M.: Toward a Critical Multilingualism in Canadian Classrooms: Making Local Inroads into a Cosmopolitan Identity. *TESL Canada Journal* **30**(1), 151 (Feb 2013), <https://doi.org/10.18806/tesl.v30i1.1132>, URL <https://teslcanadajournal.ca/index.php/tesl/article/view/1132>
- [21] Hamanyuk, V.A.: Theory and Practice of Foreign Languages Education in Germany in the Context of European Integration. Dissertation for obtaining the Doctorial degree of pedagogic, specialty 13.00.01 – general pedagogy and history of pedagogy, Kryvy Rih Pedagogical Institute State Higher Education Establishment “Kryvy Rih National University”, Kryvy Rih (2012), URL <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0513U000205>
- [22] Labercane, G., McEachern, W.: Striving for success: First Nations education in Canada. *Education* **115**(3), 322–331 (1995)
- [23] Lapkin, S.: Imagining core French in the 21st century. In: *Colloquium on Bilingualism in a Plurilingual Canada: Research and Implications*, Official Languages and Bilingualism Institute, University of Ottawa (June 2008)
- [24] Lapkin, S., Mady, C., Arnott, S.: Research Perspectives on Core French: A Literature Review. *Canadian Journal of Applied Linguistics* **12**(2) (Aug 2009), URL <https://journals.lib.unb.ca/index.php/CJAL/article/view/19936>
- [25] MacKay, B., Firmin, M.: The historical development of private education in Canada. In: Gibson, S. (ed.) *Canadian Curriculum Studies: Trends, Issues,*

- and Influences, pp. 99–112, Pacific Educational Press, Vancouver, Canada (2012)
- [26] Minister of Industry: Linguistic integration of immigrants and official language populations in Canada. Census of Population, 2016. Census in Brief (2017), URL <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/as-sa/98-200-x/2016017/98-200-x2016017-eng.pdf>, Statistics Canada – Catalogue no. 98-200-X2016017
- [27] Mukan, N., Shyika, Y.: Peculiarities of bilingual learning in Canadian public schools. *Comparative Professional Pedagogy* 2(2), 91–97 (2012), URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppp_2012_2_13
- [28] National Indian Brotherhood / Assembly of First Nations: Indian Control of Indian Education. 3 edn. (2001), URL <https://oneca.com/IndianControlOfIndianEducation.pdf>
- [29] Pershukova, O.A.: The tendencies of schoolchildren plurilingual education development in Western European countries (the second half of the 20th — beginning of the 21st century). The thesis is submitted for attaining the Doctor of Sciences (Pedagogy) degree in the specialty 13.00.01 — The General Pedagogy and History of Pedagogy, Institute of Pedagogical Education and Education of Adults of the NAPS of Ukraine, Kyiv (2016), URL <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0516U000256>
- [30] President of Ukraine: Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku osvity (2002), URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
- [31] President of Ukraine: Pro Kontseptsiu derzhavnoi movnoi polityky (2010), URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text>
- [32] President of Ukraine: Pro Natsionalnu stratehiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku (2013), URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>
- [33] Pyzh, N.M.: Practical training of teachers of foreign philology at universities in Canada (1982-2010 years). Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Sciences by Specialty 13.00.01 – Theory and History of Pedagogy, Institute of High Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv (2014), URL <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0414U002055>
- [34] Shyika, Y.: Rozvytok bilinhvalnoi osvity v provintsii Ontario (Kanada) naprykintsi XIX – pochatku XX stolittia. *Porivnialno-pedahohichni studii* (4), 51–56 (2013), URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppstud_2013_4_10
- [35] Sissons, C.B.: *Bi-Lingual Schools in Canada*. J. M. Dent & Sons, Ltd., London; Paris; Toronto (1917), URL https://www.canadiana.ca/view/oocihm.9_90532/1
- [36] Skutnabb-Kangas, T., McCarty, T.L.: Key Concepts in Bilingual Education: Ideological, Historical, Epistemological, and Empirical Foundations. In: Hornberger, N.H. (ed.) *Encyclopedia of Language and Education*, pp. 1466–1482, Springer US, Boston, MA (2008), ISBN 978-0-387-30424-3, https://doi.org/10.1007/978-0-387-30424-3_112, URL <https://www.researchgate.net/publication/226559017>

- [37] Slonovska, O.B.: Polycultural Education of the Prospective Teachers of the Humanities in the Educational Establishments of Higher Learning in Canada. The dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics, Zhytomyr State Ivan Franko University, Zhytomyr (2011), URL <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0411U002668>
- [38] Svyrydiuk, O.V.: Features of multicultural education in the modern school education in Canada. *Pedahohichni dyskurs* **15**, 626–630 (2013), URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2013_15_127
- [39] Tadeyeva, M.I.: The Modern Tendencies of School Foreign Language Education Development in the Council of Europe Member States (Comparative Analysis). Scientific thesis for the degree of the Doctor of Pedagogical science in Speciality 13.00.01. – General Pedagogics and History of Pedagogy, Volodymyr Dahl Eastern Ukrainian National University, Luhansk (2011), URL <https://nrat.ukrintei.ua/en/searchdoc/0511U000804>
- [40] Tetley, W.: Language and Education Rights in Quebec and Canada (A Legislative History and Personal Political Diary). *Law and Contemporary Problems* **45**(4), 177–219 (1982), URL <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol45/iss4/10>
- [41] The Council of Ministers of Education, Canada: The Development of Education in Canada: Report of Canada. Toronto (2001), URL <http://www.cmec.ca/publications/lists/publications/attachments/34/ice46dev-ca.en.pdf>
- [42] Trevithick, S.: Native Residential Schooling in Canada: A Review of Literature. *The Canadian Journal of Native Studies* **18**(1), 49–86 (1998), URL https://cjns.brandomu.ca/wp-content/uploads/18-1-cjns18no1_pg49-86.pdf
- [43] Ushakov, A.S.: Inshomovna pidhotovka vykladachiv inozemnykh mov u Kanadi v umovakh intehratsiinykh protsesiv. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Ser. : Filolohichni nauky* **3**, 154–161 (2014), URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2014_3_21
- [44] Ustymenko, V.V.: Language Teaching in Canadian Education System in Terms of Multilingualism. Qualified scientific work as a manuscript. Dissertation for obtaining the Candidate's degree of pedagogic, specialty 13.00.01 "General pedagogy and history of pedagogy", State Higher Education Establishment "Kryvyi Rih state pedagogical university", Kryvyi Rih (2019), URL <https://nrat.ukrintei.ua/en/searchdoc/0419U000681>
- [45] Verkhovna Rada of Ukraine: On Ratification of European Charter for Regional or Minority Languages (2003), URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15?#Text>
- [46] Verkhovna Rada of Ukraine: On Higher Education (2014), URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?lang=en#Text>
- [47] Verkhovna Rada of Ukraine: On Education (2017), URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?lang=en#Text>

- [48] Verkhovna Rada of Ukraine: On Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language (2019), URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19?lang=en#Text>
- [49] Yakovleva, O.V.: Multilingualism of Ukrainian society as a regulatory factor in the education and upbringing system of higher education in the context of world experience. Dissertation for Doctor's degree in philosophy by speciality 09.00.10 – philosophy of education, Institute of higher education of the National academy of pedagogical sciences of Ukraine, Kyiv (2015), URL https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/Yakovleva_27.01.2015_avtoref.pdf